גיאוגרפיה • כיתה ז' • האדם וסביבתו – כפר עולמי

יחידה 4 מתוך 5 · 15 שעות

אוכלוסייה במרחב

מי אנחנו, איפה אנחנו גרים, איך אנחנו גדלים ולמה אנחנו עוברים ממקום למקום

מהדורה למורה – תשובות, מחוונים וטיפים להוראה

חלק 3 מתוך 3

יצרה: רוית ראש בן ישי

פרק 7

הגירה משנה מקומות: השלכות והגירה פנימית

מה קורה במקום שעוזבים ובמקום שמגיעים אליו, ולמה ערים ופרברים גדלים

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

בפרק הזה נלמד:

- לתאר את כיווני ההגירה העיקריים בעולם: ממדינות עניות לעשירות, הגירת מומחים, הגירה למדינות הנפט
- להשוות בין ההשלכות החיוביות והשליליות של ההגירה על אזור המוצא ועל אזור היעד
- להסביר תהליכי הגירה פנימית: עיור במדינות פחות מפותחות ופירבור במדינות מפותחות
- לבחון את שילוב המהגרים מכמה נקודות מבט, ברגישות ובכבוד

קוראים ומבינים: שני צדדים למסע אחד

רוב המהגרים בעולם עוברים ממדינות עניות למדינות עשירות, בחיפוש אחר עבודה, שכר ותנאי חיים טובים יותר. יש גם כיוונים אחרים: מומחים כמו רופאים, מהנדסים ומורים יוצאים לעיתים ממדינות מפותחות כדי לעבוד במדינות פחות מפותחות. מדינות הנפט שלחופי המפרץ הפרסי קולטות מספר גדול של עובדים מחו"ל – גם עובדי בניין וייצור וגם מומחים – כי יש בהן עושר רב ומעט תושבים.

להגירה יש השלכות על אזור המוצא. מצד אחד, המהגרים שולחים כסף למשפחות שנשארו (העברת כספים), והאבטלה והצפיפות קטנות. מצד שני, כשדווקא האנשים המשכילים והמוכשרים עוזבים, נוצרת בריחת מוחות: חסרים רופאים, מהנדסים ומורים. וכשהצעירים עוזבים, נשארים יותר ילדים וקשישים – האוכלוסייה הנתמכת גדלה.

גם באזור היעד יש שני צדדים. המהגרים ממלאים מקומות עבודה, לעיתים בשכר נמוך, ותורמים לצמיחה הכלכלית ולמגוון התרבותי. אבל לפעמים נוצרים פערים ומתחים, מהגרים רבים גרים בשכונות עוני צפופות, ויש מי שעובדים בכלכלת בזאר – עבודה לא רשמית, בלי חוזה ובלי זכויות. מדינות מתמודדות בדרכים שונות: יש שמשקיעות בשילוב (לימוד שפה, הכשרה מקצועית, חינוך), ויש שמגבילות את מספר הנכנסים.

יש גם הגירה בתוך המדינה – הגירה פנימית. במדינות פחות מפותחות רבים עוברים מהכפר לעיר בחיפוש אחר עבודה ושירותים, והערים גדלות במהירות. תהליך זה נקרא עיור. כיום יותר ממחצית מתושבי העולם גרים בערים (נתונים בינלאומיים, 2018).

במדינות מפותחות בולט כיוון נוסף: מהעיר הגדולה אל הפרברים שסביבה. משפחות מחפשות בית גדול יותר, שקט ושטח ירוק, ונוסעות כל יום לעבודה בעיר. תהליך זה נקרא פירבור. העיר הגדולה, הפרברים והיישובים הקשורים אליה יוצרים יחד מטרופולין – אזור עירוני גדול שתושביו נעים בתוכו מדי יום.

מושגי מפתח

בריחת מוחות: הגירה של אנשים משכילים ובעלי מקצוע ממדינה, שגורמת לה לאבד ידע וכישרון.

עובדים זרים: אנשים שהגיעו ממדינה אחרת כדי לעבוד, לרוב לתקופה מוגבלת.

פירבור: מעבר של תושבים מהעיר הגדולה אל יישובים ושכונות בשוליה (פרברים).

כלכלת בזאר: עבודה ומסחר לא רשמיים, בלי חוזה, בלי מסים ובלי זכויות לעובדים.

עיור: גידול של חלק האוכלוסייה שגר בערים, בעיקר בגלל הגירה מהכפר לעיר.

מטרופולין: עיר גדולה יחד עם הערים והיישובים שסביבה, הקשורים אליה בעבודה, בתחבורה ובשירותים.

חלק א': לאן נעים המהגרים?

בחלק הזה תקראו מפת עולם שמראה כיווני הגירה עיקריים ותבחנו מה ההגירה עושה לאזורי המוצא והיעד.

1 הקיפו את התשובה הנכונה.

1. מהו הכיוון הנפוץ ביותר של הגירה בין־לאומית בעולם?

א. ממדינות עשירות לעניות
ב. ממדינות עניות לעשירות
ג. מהעיר לכפר
ד. מהחוף לאזורי ההרים

✔ רוב המהגרים מחפשים עבודה ותנאי חיים טובים יותר, ולכן נעים ממדינות עניות לעשירות.

2. רופאה שעוזבת את מדינתה הענייה כדי לעבוד במדינה עשירה תורמת ל:

א. בריחת מוחות ממדינת המוצא
ב. עיור במדינת המוצא
ג. פירבור במדינת היעד
ד. הגדלת כלכלת הבזאר במוצא

✔ כשאנשים משכילים ובעלי מקצוע עוזבים, המדינה מאבדת ידע – זו בריחת מוחות.

3. איזו השלכה של ההגירה היא חיובית לאזור המוצא?

א. בריחת מוחות
ב. גידול האוכלוסייה הנתמכת
ג. העברת כספים למשפחות
ד. שכונות עוני

✔ המהגרים שולחים כסף למשפחות שנשארו, וזה עוזר לפרנסתן ולכלכלה המקומית.

4. מעבר של משפחות מהעיר הגדולה ליישובים שבשוליה נקרא:

א. עיור
ב. פירבור
ג. הגירה בין־לאומית
ד. בריחת מוחות

✔ מעבר מהעיר אל הפרברים שבשוליה הוא פירבור.

2 התבוננו בחצים שעל המפה וענו על השאלות.

קריאת מפה

כיווני הגירה עיקריים בעולם (תיאור כללי)

נתונים לדוגמה

חץ = כיוון הגירה עיקרי

המפה מראה כיוונים כלליים בלבד, בלי מספרים.

1. לאיזה אזור מכוון החץ שיוצא מדרום אסיה? למה מהגרים רבים נמשכים לשם?

תשובה: למדינות הנפט שלחופי המפרץ הפרסי. יש בהן עושר מהנפט, הרבה עבודה ומעט תושבים, ולכן הן זקוקות לעובדים.

2. שלושה חצים מכוונים אל יבשות עשירות. אילו יבשות הן יעד?

תשובה: צפון אמריקה, אירופה ואסיה (המפרץ הפרסי).

3. במה שונה החץ שיוצא מאירופה ומסומן "מומחים" משאר החצים?

תשובה: הוא מכוון ממדינות מפותחות אל מדינות פחות מפותחות (אפריקה), ומתאר הגירה של בעלי מקצוע, לרוב זמנית – הפוך מהכיוון הנפוץ.

חלק ב': מהכפר לעיר ומהעיר לפרבר

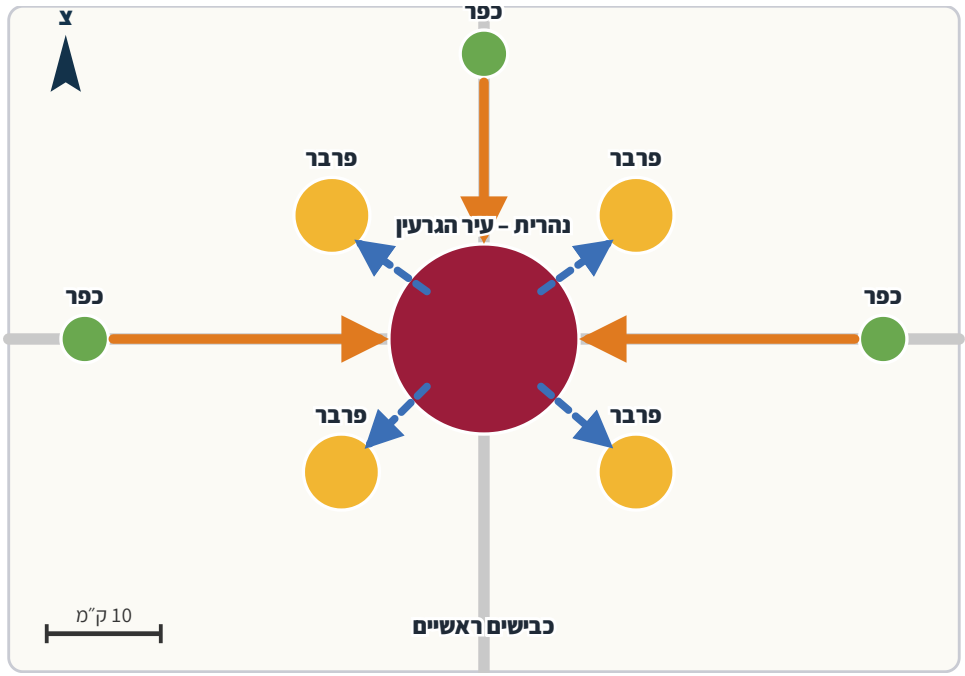
עכשיו נתמקד בהגירה בתוך המדינה ונקרא מפה של מטרופולין דמיוני.

3 התבוננו במפה ובמקרא וענו על השאלות.

קריאת מפה

המטרופולין של העיר נהרית (מפה דמיונית)

נתונים לדוגמה

1. איזה תהליך מתארים החצים הכתומים? ואיזה תהליך מתארים החצים הכחולים המקווקווים?

תשובה: הכתומים – הגירה מהכפר לעיר (עיור); הכחולים – מעבר מהעיר לפרברים (פירבור).

2. מדוע הפרברים נמצאים ליד הכבישים הראשיים?

תשובה: כי תושבי הפרברים נוסעים כל יום לעבודה ולשירותים בעיר הגרעין, ולכן הם צריכים דרכים נוחות ומהירות.

3. הסבירו מדוע כל האזור שבמפה נקרא "מטרופולין".

תשובה: העיר הגדולה, הפרברים והיישובים שסביבה קשורים זה לזה בעבודה, בתחבורה ובשירותים ויוצרים אזור עירוני אחד גדול.

4 השלימו את טבלת ההשוואה בין ההשלכות על אזור המוצא להשלכות על אזור היעד.

השוואה

תבחין	אזור המוצא	אזור היעד
השלכה כלכלית חיובית	העברת כספים למשפחות, פחות אבטלה	**צמיחה כלכלית, עובדים למקומות עבודה פנויים**

תבחין	אזור המוצא	אזור היעד
השלכה שלילית	**בריחת מוחות – חסרים בעלי מקצוע**	**פערים ומתחים, שכונות עוני, כלכלת בזאר**
השינוי באוכלוסייה	**נשארים יותר ילדים וקשישים – הנתמכים גדלים**	האוכלוסייה גדלה ומגוונת יותר
דרך התמודדות אפשרית	**עידוד בעלי מקצוע להישאר או לחזור**	**שילוב: לימוד שפה, הכשרה וחינוך**

האם ההגירה "מרוויחה" רק צד אחד? נמקו בעזרת השוואה.

תשובה: לא. לשני הצדדים יש רווחים ומחירים: המוצא מקבל כספים ומפחית אבטלה אבל מאבד בעלי מקצוע; היעד מקבל עובדים וצמיחה אבל מתמודד עם פערים ושכונות עוני. התוצאה תלויה בדרך שבה כל צד מתמודד.

5 הקיפו רק את הסיבות שגורמות למשפחות לעבור מהעיר הגדולה אל הפרבר.

מיון

רצון בבית גדול עם חצר | **דיור זול יותר מאשר בעיר** | **שקט ומרחבים ירוקים** | רצון לגור ליד מקום העבודה במרכז העיר | **כבישים ותחבורה שמקצרים את הנסיעה** | מחסור במזון בעיר

הסבר: סיבות לפירבור: בית גדול, דיור זול יותר, שקט וירוק, תחבורה נוחה. "לגור ליד העבודה במרכז העיר" היא סיבה להישאר בעיר, ו"מחסור במזון" אינו סיבה אופיינית לפירבור במדינות מפותחות.

חלק ג': לחיות יחד במרחב משתנה

בחלק הזה תכירו מטרופולין אמיתי, תשמעו קולות שונים על שילוב מהגרים ותבנו שרשרת של סיבה ותוצאה.

מקרה בוחן

מקרה בוחן: מטרופולין שגדל סביב עיר אחת

📍 מטרופולין תל אביב

סביב העיר תל אביב התפתח המטרופולין הגדול בישראל. בעבר רוב התושבים גרו בעיר עצמה, ומסביבה היו פרדסים ושדות. עם השנים קמו ערים ושכונות רבות סביב העיר, ומשפחות רבות עברו לגור בהן ונוסעות מדי יום לעבודה, ללימודים ולבילויים בעיר המרכזית.

הפירבור הביא איתו יתרונות: דיור רחב יותר, שכונות שקטות ומרחבים ירוקים. אבל היו לו גם מחירים: פקקי תנועה בשעות הבוקר והערב, בנייה על שטח פתוח וחקלאי, וצורך בתחבורה ציבורית מהירה שתחבר את כל חלקי המטרופולין.

6 ✍️ ענו על השאלות על מקרה הבוחן.

1. איזה תהליך הגירה פנימית מתואר במקרה הבוחן? נמקו.

תשובה: פירבור – משפחות עברו מהעיר הגדולה לערים ולשכונות שסביבה וממשיכות לנסוע אליה כל יום.

2. ציינו יתרון אחד ומחיר אחד של התהליך.

תשובה: יתרון: דיור רחב, שקט ושטח ירוק. מחיר: פקקי תנועה או בנייה על שטח פתוח.

3. הציעו פתרון לאחת הבעיות והסבירו איך הוא יעזור.

תשובה: לדוגמה: תחבורה ציבורית מהירה (רכבת קלה, נתיבי אוטובוס) תפחית פקקים; בנייה לגובה בתוך הערים תשמור על שטח פתוח.

7 בעיר דמיונית הגיעו לאחרונה מהגרי עבודה רבים. קראו את שלושת הקולות וענו.

מגוון נקודות מבט

סאמי, מהגר עבודה

"באתי לעבוד כדי לשלוח כסף לילדים שלי. אני עובד קשה, ואשמח ללמוד את השפה ולהרגיש חלק מהמקום."

אורית, בעלת מפעל

"בלי העובדים החדשים לא הייתי מצליחה להפעיל את המפעל. אני רוצה שיהיו להם תנאים הוגנים."

אלון, תושב ותיק

"השכונה שלנו השתנתה מהר. יש בזה עניין, אבל אני רוצה שהעירייה תדאג לשירותים לכולם ולתכנון טוב."

1. מה חשוב לכל אחד מהדוברים? כתבו מילה או שתיים לכל אחד.

תשובה: סאמי – פרנסה למשפחה ושילוב; אורית – עובדים ותנאים הוגנים; אלון – שירותים ותכנון לשכונה המשתנה.

2. הציעו צעד אחד שיכול לענות על הצרכים של כל השלושה, ונמקו.

תשובה: לדוגמה: מרכז קהילתי עם שיעורי שפה, הכשרה ופעילויות משותפות לוותיקים ולחדשים, יחד עם תכנון שירותים בשכונה. כל תשובה מנומקת ומכבדת מתקבלת.

8 השלימו את שרשרת הסיבה והתוצאה של בריחת מוחות.

סיבה ותוצאה

במדינה ענייה השכר של רופאים ומהנדסים נמוך מאוד ← **רופאים ומהנדסים רבים מהגרים למדינות עשירות** ← **במדינת המוצא חסרים בעלי מקצוע – נוצרת בריחת מוחות** ← **שירותי הבריאות והפיתוח במדינת המוצא נפגעים** ← המדינה מנסה לעודד בעלי מקצוע להישאר או לחזור

9 כתבו פסקת טיעון (6–8 שורות): "להגירה יש גם רווחים וגם מחירים – גם לאזור המוצא וגם לאזור היעד." הביאו לפחות דוגמה אחת לכל צד, השתמשו בשני מושגים מהפרק, וסיימו במסקנה.

כתיבה וטיעון

תשובה: תשובה טובה מציגה רווח ומחיר באזור המוצא (למשל העברת כספים מול בריחת מוחות) ורווח ומחיר באזור היעד (למשל צמיחה כלכלית מול שכונות עוני או כלכלת בזאר), משתמשת במושגים נכון ומסיימת במסקנה מאוזנת, למשל שהתוצאה תלויה בדרכי ההתמודדות והשילוב.

רמה	מה מחפשים
מצוין	טענה ברורה, דוגמאות לשני הצדדים (מוצא ויעד), שני מושגים לפחות בשימוש נכון, ומסקנה מאוזנת ומנומקת.
טוב	טענה ודוגמאות לשני הצדדים, אך מושג אחד חסר או שהמסקנה כללית.
בסיסי	מוצג רק צד אחד או רק רווחים/רק מחירים, בלי מסקנה.

כרטיס יציאה – פרק 7: הגירה משנה מקומות: השלכות והגירה פנימית

שם: _____

1. מהי בריחת מוחות?
2. מה ההבדל בין עיור לפירבור?
3. כתבו השלכה חיובית אחת של ההגירה על אזור היעד.

מה מחפשים: בריחת מוחות – הגירה של משכילים ובעלי מקצוע שגורמת למדינה לאבד ידע. עיור – מעבר מהכפר לעיר (בעיקר במדינות פחות מפותחות); פירבור – מעבר מהעיר לפרברים (בעיקר במפותחות). השלכה חיובית ביעד: צמיחה כלכלית, עובדים למקומות פנויים, מגוון תרבותי.

למורה – פרק 7

חלוקת זמן מוצעת: שני שיעורים של 45 דקות: שיעור 1 – קטע הקריאה וחלק א׳ (מפת העולם); שיעור 2 – חלקים ב׳–ג׳ וכרטיס יציאה.

מיומנויות: קריאת מפה (עולמית וסכמטית), השוואה בין השלכות במוצא וביעד, מגוון נקודות מבט, סיבה ותוצאה, טיעון, דיון בקבוצות ברגישות ובאיזון.

טיפים להפעלה:

- הזכירו את הפרק הקודם על מבנה גילים: מדינות מזדקנות זקוקות לעובדים – וזה מסביר חלק מכיווני ההגירה.
- במפת המטרופולין בקשו מהתלמידים לסמן היכן הם עצמם גרים ביחס לעיר הקרובה – עיר גרעין, פרבר או כפר.
- בדיון על שילוב מהגרים הציבו כללי שיח: מדברים על תופעות ולא על קבוצות, ומקשיבים לכל הקולות בכבוד.
- אפשר להרחיב לפעילות ריאיון: תלמידים מראיינים בן משפחה שעבר מהכפר לעיר או מעיר לפרבר.

תפיסות שגויות נפוצות:

- ״מהגרים לוקחים רק ולא נותנים״ – הראו בעזרת טבלת ההשוואה שהמהגרים תורמים לצמיחה, לשירותים ולתרבות של אזור היעד.
- בלבול בין עיור לפירבור – השתמשו בחצים במפה: כתום = אל העיר, כחול = מהעיר החוצה.
- ״בריחת מוחות טובה למדינת המוצא כי יש פחות אבטלה״ – הבהירו שהמוצא מאבד דווקא את בעלי המקצוע שהוא הכי צריך.

מילון מושגים – יחידה 4

מושגי היחידה מתוך תוכנית הלימודים, לפי סדר האלף־בית.

א

אוכלוסייה מזדקנת – אוכלוסייה שבה אחוז הקשישים הולך וגדל; אופיינית למדינות מפותחות.

אוכלוסייה נושאת / תומכת – הבוגרים בגילי העבודה (15–64), שמפרנסים ומשלמים מסים.

אוכלוסייה נתמכת – ילדים (0–14) וקשישים (65+) – מי שבדרך כלל אינם עובדים ונתמכים על ידי אחרים.

אוכלוסייה צעירה – אוכלוסייה שבה אחוז הילדים גבוה; אופיינית למדינות פחות מפותחות.

אוכלוסייה תומכת (נושאת) – הבוגרים בגילי העבודה (15–64), שבעבודתם תומכים בילדים ובקשישים.

אזור דליל אוכלוסין – אזור שבו חיים מעט אנשים על שטח גדול, בדרך כלל בגלל תנאי טבע קשים.

אזור מוצא / אזור יעד – המקום שממנו המהגרים יוצאים / המקום שאליו הם מגיעים.

אזור מוצא ואזור יעד – אזור המוצא הוא המקום שממנו המהגרים עוזבים; אזור היעד הוא המקום שאליו הם מגיעים.

אזור צפוף – אזור שבו חיים אנשים רבים על שטח קטן, בזכות תנאי טבע נוחים ופעילות אנושית.

ב

ברירת מוחות – הגירה של אנשים משכילים ומומחים ממדינתם למדינה אחרת.

ג

גורמי דחיפה – דברים שדוחפים אנשים לעזוב: עוני, אבטלה, אסונות טבע, סכנה או רדיפה.

גורמי משיכה – דברים שמושכים אנשים למקום חדש: עבודה, שכר, ביטחון, השכלה, משפחה.

ד

דת – מערכת של אמונות, מנהגים וחגים שקבוצת אנשים שותפה להם.

ה

הגירה – מעבר של אנשים ממקום מגורים אחד לאחר לתקופה ארוכה או לצמיתות.

הגירה בין־לאומית (חיצונית) – מעבר ממדינה אחת למדינה אחרת.

הגירה לא חוקית – כניסה למדינה או שהייה בה בלי אישור לפי חוקי המדינה.

הגירה מרצון / כפויה – מעבר מתוך בחירה / מעבר שאנשים נאלצים לעשות כי אין להם ברירה.

הגירה מרצון והגירה כפויה – מרצון – אנשים בוחרים לעבור; כפויה – אנשים נאלצים לעזוב, למשל בגלל אסון טבע או סכנה.

הגירה נכנסת והגירה יוצאת – נכנסת – אנשים שמגיעים לגור במדינה; יוצאת – אנשים שעוזבים אותה.

הגירה פנימית – מעבר ממקום למקום בתוך אותה מדינה, למשל מהכפר לעיר.

הגירה פנימית / בין־לאומית – מעבר בתוך אותה מדינה / מעבר ממדינה אחת לאחרת (נקראת גם חיצונית).

הגירת קבע והגירה זמנית – הגירת קבע – מעבר לתמיד; הגירה זמנית – לתקופה מוגבלת, למשל לעבודה או ללימודים.

התפוצצות אוכלוסין – גידול מהיר מאוד של האוכלוסייה, כשהתמותה יורדת והילודה נשארת גבוהה.

י

יערות הגשם – יערות סבוכים באזורים חמים ולחים, שבהם יורד גשם כמעט כל השנה.

כ

כלכלת בזאר – מסחר ועבודה קטנים ולא מסודרים – דוכנים, רוכלות ועבודות מזדמנות – בלי זכויות ובלי פיקוח.

ל

לאום – קבוצה גדולה של אנשים שמרגישים שייכות משותפת בגלל היסטוריה, שפה, תרבות או מקום משותפים.

מ

מאזן הגירה – ההפרש בין מספר הנכנסים למספר היוצאים; חיובי – נכנסים יותר, שלילי – יוצאים יותר.

מבנה גילים – חלוקת האוכלוסייה לקבוצות גיל – ילדים, בוגרים וקשישים – ואחוז כל קבוצה.

מדבריות חמים – אזורים חמים ויבשים מאוד, עם מעט גשם ומעט צמחייה.

מדיניות הגירה – הכללים שמדינה קובעת: מי יכול להיכנס אליה, לכמה זמן ובאילו תנאים.

מונותיאיזם – אמונה באל אחד; היהדות, הנצרות והאסלאם הן דתות מונותיאיסטיות.

מטרופולין – עיר גדולה מרכזית יחד עם הערים והיישובים שסביבה, שקשורים אליה בעבודה, בשירותים ובתחבורה.

נ

נוף תרבותי – נוף שבני אדם עיצבו לפי התרבות שלהם – מבנים, שלטים, שווקים ושדות.

ע

עובדים זרים – אנשים שמגיעים ממדינה אחרת לעבוד במדינה לתקופה מסוימת.

עיור – תהליך שבו אחוז גדל של האוכלוסייה גר בערים.

פ

פירבור – מעבר של אנשים מהעיר הגדולה ליישובים ולשכונות בשוליה – הפרברים.

פירמידת גילים – תרשים שמציג את מבנה הגילים של האוכלוסייה, לפי קבוצות גיל ולפי גברים ונשים.

פליטים – אנשים שנאלצו לעזוב את ארצם בגלל סכנה לחייהם ומבקשים מקלט במדינה אחרת.

צ

צפיפות אוכלוסייה – מספר התושבים הממוצע על קמ״ר אחד: מספר התושבים חלקי השטח.

ק

קטבים – האזורים הקרים ביותר בכדור הארץ, סביב הקוטב הצפוני והקוטב הדרומי.

ר

ריבוי טבעי – ההפרש בין שיעור הילודה לשיעור התמותה.

רעב – מחסור חמור ומתמשך במזון שפוגע בבריאות ובחיים של אנשים רבים.

ש

שיעור ילודה – מספר הנולדים בשנה על כל 1,000 תושבים.

שיעור תמותה – מספר הנפטרים בשנה על כל 1,000 תושבים.

שפה – מערכת של מילים וכללים שבעזרתה אנשים מתקשרים; לרוב היא גם חלק מהזהות של קבוצה.

ת

תוחלת חיים – מספר השנים הממוצע שאדם צפוי לחיות.

תכנון ילודה – החלטה של משפחות מתי להביא ילדים ובאיזה מספר.

תפרוסת אוכלוסייה – האופן שבו האוכלוסייה מפוזרת במרחב – איפה גרים הרבה אנשים ואיפה מעט.

סיכום

יחידה 4 · אוכלוסייה במרחב

משימת סיכום: תעודת זהות של אוכלוסייה

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

במשימה הזאת תשתמשו בכל מה שלמדתם ביחידה: תפרוסת וצפיפות, גידול אוכלוסייה, מבנה גילים והגירה. עבדו בזוגות או לבד, וענו על כל המשימות. בסוף תציגו את התוצר בתערוכה כיתתית.

1 עיינו בטבלה וענו.

קריאת טבלה

שתי מדינות – נתונים לדוגמה

נתונים לדוגמה

תבחין	מדינת ההרים	מדינת המישור
צפיפות (נפשות לקמ״ר)	15	450
שיעור ילודה (ל־1,000)	35	9
שיעור תמותה (ל־1,000)	10	11
ילדים 0–14 (%)	42	14
קשישים 65+ (%)	3	24
מאזן הגירה	שלילי	חיובי

מדינות דמיוניות ונתונים לדוגמה.

1. חשבו את הריבוי הטבעי בכל מדינה.

תשובה: מדינת ההרים: 35 − 10 = 25 לכל 1,000; מדינת המישור: 9 − 11 = −2 לכל 1,000.

2. איזו מדינה היא בעלת אוכלוסייה צעירה ואיזו בעלת אוכלוסייה מזדקנת? הביאו שתי ראיות.

תשובה: מדינת ההרים – צעירה (42% ילדים, 3% קשישים, ילודה גבוהה); מדינת המישור – מזדקנת (24% קשישים, 14% ילדים, ריבוי טבעי שלילי).

3. הציעו הסבר: מדוע מאזן ההגירה במדינת המישור חיובי ובמדינת ההרים שלילי?

תשובה: במדינת המישור מזדקנת חסרים עובדים (גורם משיכה), ובמדינת ההרים יש הרבה צעירים ומעט עבודה (גורם דחיפה) – ולכן אנשים עוברים מההרים למישור.

2 השוואה: שתי מדינות, שתי תמונות

בחרו שתי מדינות אמיתיות – אחת מפותחת ואחת פחות מפותחת (היעזרו באטלס ובפרקי החוברת). השוו ביניהן בטבלה לפי ארבעה תבחינים לפחות: צפיפות ותפרוסת, שיעור ילודה ותמותה, תוחלת חיים, מבנה גילים, כיוון ההגירה. כתבו מסקנה אחת מההשוואה.

תשובה: טבלה עם שתי מדינות ולפחות ארבעה תבחינים נכונים, ומסקנה שמקשרת בין רמת הפיתוח לבין המאפיינים הדמוגרפיים (למשל: במפותחת ילודה נמוכה, תוחלת חיים גבוהה, אוכלוסייה מזדקנת והגירה נכנסת).

3 טיעון: האם האדם קובע איפה יגור?

כתבו טיעון בנושא: ״האדם מסוגל להתמודד עם תנאים פיזיים קשים ולשנות את המרחב״ מול ״התפרוסת נקבעת אך ורק על ידי התנאים הפיזיים״. בחרו עמדה, כתבו טענה, שני נימוקים עם דוגמאות (המפרץ הפרסי, הימלאיה, הקטבים, עמק הנילוס) וטענת נגד אחת עם מענה.

תשובה: טענה ברורה, שני נימוקים מבוססים על דוגמאות מהיחידה, טענת נגד הוגנת ומענה לה.

4 סיבה ותוצאה: מה קורה כשהאוכלוסייה מזדקנת?

בנו שרשרת של לפחות חמש חוליות: מירידה בילודה ועלייה בתוחלת החיים במדינה מפותחת – ועד ההשפעה על שוק העבודה ועל ההגירה. הוסיפו דרך התמודדות אחת.

תשובה: למשל: ילודה יורדת ותוחלת החיים עולה ← יותר קשישים ופחות צעירים ← מחסור בעובדים ועלייה בצורך בשירותי בריאות ← המדינה מושכת עובדים ממדינות אחרות ← הגירה נכנסת גדלה. דרך התמודדות: עידוד העסקת מבוגרים, טכנולוגיה, מדיניות הגירה מתוכננת.

5 מגוון נקודות מבט: הגירה מכמה זוויות

כתבו שלושה משפטים קצרים של שלוש דמויות דמיוניות על מעבר של עובדים ממדינה אחת לאחרת: עובדת שמהגרת, בן משפחה שנשאר במדינת המוצא, ומעסיק במדינת היעד. כתבו מה היתרון ומה הקושי מנקודת המבט של כל אחת מהדמויות.

תשובה: שלוש דמויות עם קול ברור, לכל אחת יתרון וקושי מתאימים (למשל: העובדת – שכר גבוה מול געגוע וקשיי שפה; בן המשפחה – כסף שנשלח הביתה מול פרידה; המעסיק – עובדים זמינים מול צורך בהכשרה ובשילוב).

6 תוצר יצירתי: כרזה לתערוכה

הכינו כרזה בשם "תעודת זהות של אוכלוסייה" על מדינה אחת או על היישוב שלכם: מפה קטנה, נתון אחד על צפיפות, משפט על גידול האוכלוסייה, תיאור של מבנה הגילים (ילדים, בוגרים, קשישים), סיפור הגירה אחד (אפשר מהמשפחה, באישור), ושלוש "שאלות של גאוגרף" שהייתם רוצים לחקור.

תשובה: כרזה מסודרת עם כל הרכיבים, נתונים עם מקור ושנה או מסומנים "לדוגמה", ושאלות חקר מעניינות.

מחוון הערכה

קריטריון	מצוין (3)	טוב (2)	בסיסי (1)
שימוש במושגים	3 – לפחות שישה מושגים מהיחידה בשימוש נכון ומדויק	2 – שלושה עד חמישה מושגים, רובם נכונים	1 – מעט מושגים או שימוש שגוי
השוואה	3 – ארבעה תבחינים נכונים ומסקנה מנומקת	2 – שלושה תבחינים או מסקנה חלקית	1 – השוואה כללית בלי מסקנה
טיעון ונקודות מבט	3 – טענה, שני נימוקים, טענת נגד ומענה; שלוש נקודות מבט אמינות	2 – טענה ונימוק אחד; נקודות מבט דומות זו לזו	1 – עמדה בלי נימוקים
סיבה ותוצאה	3 – שרשרת של חמש חוליות הגיונית ודרך התמודדות	2 – שרשרת קצרה או עם קפיצה בהיגיון	1 – סיבה ותוצאה בלי קשר ברור
התוצר והצגתו	3 – כרזה מלאה, ברורה ומושקעת, עם מקורות	2 – רוב הרכיבים קיימים	1 – תוצר חלקי

למורה – הערכה

כל שורה במחוון שווה עד 3 נקודות (סך הכול 15). אפשר להמיר לציון: 13–15 מצוין, 10–12 טוב מאוד, 7–9 טוב, מתחת ל־7 – לחזור על המשימה בליווי.

כל הכבוד – סיימתם את יחידה 4!

יצרה: רוית ראש בן ישי